

УДК 378.015.31 : 316.42 : 796

*Пристинський В.М., Пристинська Т.М., Іванченко С.Г.***СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ТРЕНІНГУ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

У статті розглядається проблема підвищення якості професійно-педагогічної підготовки вчителя фізичної культури. Доводиться доцільність використання методів психодіагностики для забезпечення педагогічної корекції особистості студентів факультету фізичного виховання.

Ключові слова: психодіагностика, педагогічна корекція, соціально-педагогічний тренінг, студенти факультету фізичного виховання.

Постановка проблеми. Проблема підготовки майбутнього вчителя фізичної культури є однією з актуальних в системі професійно-педагогічної освіти України. Виховний компонент діяльності майбутнього вчителя фізичної культури слід вважати інтегральною функцією, так як спортивний педагог одночасно виступає фахівцем зі свого предмету, вихователем, практичним психологом, консультантом, наставником [1, 5, 8]. У зв'язку із цим, при підготовці майбутнього вчителя фізичної культури достатню увагу слід приділяти методикам психологічної діагностики стану сформованості його професійних здібностей для своєчасної педагогічної корекції тих компонентів підготовленості, котрі потребують подальшого вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основними функціями психодіагностики в системі сучасної вищої освіти є здійснення контролю за темпами формування фахових знань, професійно важливих умінь, навичок, якостей; оцінка особистісного розвитку студентів та якості й успішності їхнього навчання. Усе більшого розповсюдження набуває застосування психодіагностичних методик для відбору абітурієнтів у ті чи інші вищі навчальні заклади.

Психодіагностика допомагає вирішувати практичні завдання щодо вдосконалення навчально-виховного процесу підготовки фахівців вищої кваліфікації. Відомо, що успішність навчальної діяльності студентів факультету фізичного виховання багато в чому залежить як від рівня інтелектуального розвитку і специфічних рухових здібностей, так і від особливостей особистості та ступеню мотивації щодо опанування обраним фахом. Психодіагностика дозволить більш ефективно реалізовувати подальший розвиток потенційних здібностей та вмінь студентів педагогічних університетів, проводити оперативну педагогічну корекцію навчально-виховного процесу з урахуванням індивідуальних психологічних особливостей [4, 8].

Провідною ціллю психодіагностики є забезпечення повноцінного психічного й особистісного розвитку. Психодіагностика дає можливість здійснювати це інформативними і доступними методиками, котрі дозволяють одержувати оперативну інформацію щодо розвитку ціннісних орієнтацій студентів у подоланні складнощів, що виникають у процесі навчання. Отже, провідним завданням психодіагностики слід вважати створення ефективних організаційно-педагогічних умов для розвитку особистості за допомогою проведення психологічних заходів (тренінгів) [2, 3].

Під психолого-педагогічною корекцією слід розуміти доцільно організовану систему навчально-виховних впливів, спрямованих на зміну визначених особливостей (властивостей, процесів, станів, ознак тощо) психіки, котрі відіграють важливу роль у становленні цілісної особистості майбутнього вчителя. Застосуванню педагогічної корекції повинна передувати системна і комплексно організована діагностика, що спрямована на виявлення психічних особливостей розвитку особистості фахівця [1, 8].

Різним аспектам реалізації проблеми професійно-педагогічної підготовки фахівців у галузі фізичної культури і спорту, в тому числі й ефективності використання методів психологічної діагностики з метою корекції педагогічно значущих здібностей майбутніх учителів присвячені наукові роботи і дослідження В. Григоренка, В. Пристинського, З. Калмикової, В. Кан-Калика, Е. Климова, Н. Кузьміної, Л. Мітіної, М. Носка та інших учених [1 – 8].

Аналізуючи данні літературних джерел ми зазначаємо, що відомі психологи, педагоги, фахівці в галузі фізичної культури і спорту все частіше звертаються до цієї проблеми. Так, Н. Кузьміна формулює основні функції психодіагностики " ... як визначення умов, котрі найбільше сприяють подальшому розвитку конкретної особи, допомагають при розробці програм навчання і розвитку, враховуючи особливості стану пізнавальної діяльності" [5, с. 14]. В. Григоренко, В. Пристинський та інші автори відмічають, що складність у підготовці студентів факультетів фізичного виховання до майбутньої професійної діяльності полягає перш за все в тому, що їх навчально-спортивна діяльність відбувається в умовах достатньо високого психоемоційного напруження та потребує в певній мірі багатозначності у розв'язанні практичних психолого-педагогічних ситуацій. Прийняття рішень у таких умовах пов'язано з

необхідністю виділити себе з оточення, з усвідомленням і врахуванням особливостей свого власного "Я" [1, 8].

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності позитивного впливу психологічної діагностики для своєчасної педагогічної корекції та подальшого вдосконалення професійно значущих якостей особистості майбутнього вчителя фізичної культури.

Завдання дослідження:

– обґрунтувати значущість використання методів психологічної діагностики в професійній підготовці вчителя фізичної культури;

– розробити програму соціально-психологічного тренінгу та впровадити його в практику навчально-виховного процесу факультету фізичного виховання ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет".

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення даних літературних джерел; опитування; бесіди; педагогічні спостереження; методи аналізу результатів педагогічної діяльності: методика "Т. Лірі" (для виявлення "Я"-концепції), тест "Мотивація професійної діяльності" (методика К. Замфір у модифікації А. Реана), тест "Самооцінка", методика багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливе місце у формуванні професійно важливих якостей майбутнього вчителя фізичної культури відіграє педагогічна майстерність викладача вищого навчального закладу. Його провідним завданням є не лише надання теоретичних знань, розвиток практичних умінь і навичок, а й сприяння формуванню професійно значущих якостей особистості студентів (любов і повага до дітей, почуття національної гідності, чесність, справедливість, об'єктивність, витримка, стриманість, організаторські здібності, уміння працювати з дитячим колективом, принциповість, вимогливість, оптимізм, чуйність, гуманне ставлення до людей, творчий склад мислення, тактовність тощо). Отже, складається психолого-педагогічна ситуація, коли педагог формує зі студента такого ж учителя, як і він сам. А для успішного формування висококваліфікованого спеціаліста необхідно самому володіти цими якостями, бути взірцем для своїх вихованців. Бо викладач педагогічного університету, який не відповідає встановленим вимогам, не зможе виховати гармонійно розвиненого та високо професійного вчителя.

Педагогічна діяльність учителя фізичної культури це не лише донесення певних знань до дитини, а передовсім – формування в неї інтересу і мотивації до навчання рухам і рухової активності, що набагато складніше. Адже для цього треба знайти певні стимули, бо примусити навчатися не можливо. Також необхідно пам'ятати, що кожен окремий студент – це особистість, і не можна однаково підходити до всіх. І тут на перший план виходять особистісні якості вчителя.

Особистісний результат професійного розвитку вчителя фізичної культури традиційно виділяють із форм професійного досвіду – знань, умінь і навичок. Відомо, що ефект змін відношень відрізняється від мети і результатів педагогічної діяльності. Він виявляється перш за все в динаміці образу "Я", самооцінок, особистісних цілей, усвідомлених складнощів тощо.

У проведеному нами дослідженні приймала участь група викладачів циклу психолого-педагогічних (5 осіб), спортивно-педагогічних (7 осіб) і медико-біологічних дисциплін (3 особи), а також 43 студенти 5 курсу (спеціалісти і магістранти) факультету фізичного виховання.

При проведенні психодіагностичної методики "Мотивація та Я-концепція педагога", що була спрямована на дослідження мотиваційного комплексу особистості, який являє собою співвідношення між трьома видами мотивації: зовнішньою мотивацією (ЗМ), внутрішньою позитивною (ВПМ) і внутрішньою негативною мотивацією (ВНМ), було встановлено, що в студентів, які мають високий ступінь сформованості професійно важливих якостей, внутрішня негативна мотивація була нижчою за зовнішню та внутрішню позитивну. Якщо ж ВНМ вища за ЗМ та ВПМ, то, як правило, ми спостерігали, що ступінь сформованості професійно важливих якостей у таких студентів був достатньо низьким. Одержані дані свідчать, що 25,0 % студентів мають досить низький рівень сформованості професійно важливих особистісних якостей, а також про необхідність застосування певної програми соціально-психологічної корекції по відношенню до них.

З використанням методики "Лірі" було встановлено рівень сформованості в студентів уявлень суб'єкта про самого себе, своє ідеальне "Я", комунікативні прояви. Результати дослідження показали, що 10,4 % студентів мають дезадаптивний варіант розвитку, що проявляється в надмірній агресивності, нетерпимості до оточуючих, егоїстичності, надмірній авторитарності, а 89,6 % студентів демонстрували нормальний, адаптивний варіант розвитку, тобто помірність і рівновагу в поведінці та навчанні, що свідчить про готовність їх до діяльності в якості вчителя фізичної культури.

Використання методики "Багатофакторного дослідження особистості" (Р. Кеттелл) дозволило оцінити рівень сформованості особливостей характеру студентів. Було встановлено, що 15,5 % студентів мають досить низький рівень інтелекту, емоційно не стійкі, занадто тривожні, залежні від оточуючих,

недисципліновані, пасивні; 84,5 % студентів демонстрували середній рівень, що відображає достатню об'єктивність в оцінюванні інших, помірну критичність до себе та оточуючих, уміння йти на компроміси та знаходити оптимальні шляхи для розв'язання проблемних ситуацій, котрі виникають у професійній діяльності вчителя фізичної культури.

Визначення рівня самооцінки студентів дало змогу прогнозувати темпи сформованості здібностей майбутнього вчителя фізичної культури до діяльності з дитячим колективом (спортивною командою), батьками юного спортсмена та колегами. Аналіз одержаних даних свідчить, що 20,0 % студентів мають досить низький рівень самооцінки, що робить їх надто залежними від обставин, котрі виникають на уроках фізичної культури, недостатньо зваженими у прийнятті конкретного рішення. 40,0 % студентів продемонстрували середній рівень, тобто здатність достатньо ефективно розв'язувати психолого-педагогічні проблемні ситуації, адекватно оцінювати себе та свої вчинки та 40,0 % студентів мають завищений рівень самооцінки.

Відтак, одержані дані свідчать про необхідність застосування оперативної психолого-педагогічної корекції з метою подальшого формування професійних якостей в особистісній сфері майбутніх учителів.

У зв'язку з цим, нами була розроблена та впроваджена в практику навчально-виховного процесу факультету фізичного виховання програма соціально-психологічного тренінгу, котра передбачала виконання вправ-завдань на медитацію-візуалізацію, релаксацію, обговорення життєвих і професійних цінностей та сподівань тощо.

Основні принципи проведення соціально-психологічного тренінгу відповідали теоретичним і методичним положенням, котрі складають основу гуманістичного напрямку психотерапії та розкривають ті психологічні механізми, що сприяють розвитку, педагогічній корекції та вдосконаленню професійних і особистісних якостей майбутнього вчителя фізичної культури.

Психолого-педагогічний алгоритм проведення тренінгу був наступний:

- тренінг проводить ведучий ("тренер");
- здійснюється введення в проблематику тренінгу;
- формується готовність до взаємного співробітництва (мотивація досягнення завдань тренінгу в мікрогрупах);
- здійснюється засвоєння психотехнік нової поведінки;
- відбувається актуалізація, педагогічна корекція та вдосконалення професійно-психологічного потенціалу особистості.

Метою тренінгу є формування особистісних змін завдяки збагачення ціннісного простору особистості. Так би мовити терапевтичний ефект тренінгу полягав у зниженні прояву кризи мотиваційної сфери особистості через формування досвіду особистісних змін в умовах моделювання ситуації професійної кризи. Ціль тренінгу – психолого-педагогічна корекція стратегій подолання криз професійного становлення особистості, що реалізується у способах їх подолання.

На стадії **підготовчого етапу** відбувалось ознайомлення учасників із ціллю і завданнями тренінгу та принципами діяльності академічної групи (мікрогруп). Провідною метою даного етапу було створення дружньої і творчої професійної атмосфери, зниження рівня психологічного "захисту" учасників групи, засвоєння групових норм і правил поведінки, створення позитивної психологічної атмосфери, сприятливої для самопізнання і самореалізації, розвиток гуманістичної установки по відношенню до інших людей, ознайомлення з основними правилами групової діяльності.

Метою **основного етапу** було формування у студентів досвіду особистісних змін під впливом психокорекції. Заняття передбачали включення таких вправ-завдань, які створювали б "терапевтичну" атмосферу в мікрогрупі. Студенти обговорювали проблемні психолого-педагогічні ситуації, котрі можуть виникати у професійній діяльності вчителя фізичної культури. Як було встановлено в процесі дослідження – це низький або занижений рівень самооцінки, недостатня впевненість у собі, схильність до самозвинувачення, висока особистісна тривожність, виражений мотив уникнення невдач, перебільшення своєї провини, інфантильність та незрілість особистості тощо.

Завданням **завершального етапу** стало підведення учасників групи соціально-психологічного тренінгу до усвідомлення про наявність сформованих у них особистісних змін щодо майбутньої професійної діяльності вчителя фізичної культури. У цей період переважно використовувалися вправи-завдання на медитацію-візуалізацію.

Узагальнені дані, що наведені в таблиці 1, свідчать про наявність позитивної тенденції у зменшенні кількості студентів, які потребують додаткової психолого-педагогічної корекції щодо формування ціннісних орієнтацій особистості майбутнього вчителя фізичної культури після проведення тренінгу в порівнянні з вихідними показниками.

Отже, кількість студентів, які мають низький рівень сформованості професійно важливих особистісних якостей, скоротилось після проведення тренінгу з 25,0 % до 15,0 %; з 10,4 % до 8,0 % зменшилась кількість студентів, які мають дезадаптивний варіант розвитку, що проявляється в надмірній агресивності, нетерпимості до оточуючих, егоїстичності, надмірній авторитарності тощо; з 15,5 % до 10,4 % скоротилась кількість студентів, які мають низький рівень інтелекту, емоційно не стійкі, занадто

тривожні, залежні від оточуючих, недисципліновані, пасивні; з 20,0 % до 14,3 % зменшилась кількість студентів, які мають низький рівень самооцінки, що робить їх надто залежними від обставин, нерішучими, підверненими негативному впливу.

Таблиця 1

**Динаміка особистісних змін у студентів факультету фізичного виховання
після проведення психолого-педагогічного тренінгу**

"Мотивація та Я-концепція педагога"		Методика "Лірі"		Тест Кеттелла		Тест "Самооцінка"	
до тренінгу	після тренінгу	до тренінгу	після тренінгу	до тренінгу	після тренінгу	до тренінгу	після тренінгу
25,0 %	15,0 %	10,4 %	8,0 %	15,5 %	10,4 %	20,0 %	14,3 %

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, на основі викладеного слід зазначити, що підготовка майбутніх учителів фізичної культури є актуальною проблемою сучасної професійно-педагогічної освіти, яка потребує пошуку шляхів її вдосконалення.

Проведений педагогічний експеримент дає всі підстави стверджувати, що зі студентами, які прагнуть отримати освіту в галузі фізичної культури і спорту доцільно здійснювати психологічну діагностику їх особистісних якостей з метою своєчасної та оперативної педагогічної корекції для досягнення професійно значущих здібностей у майбутній професії.

Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є розробка практичних рекомендацій, котрі б допомагали студентам у подальшому вдосконаленні актуальних професійних якостей учителя фізичної культури при реалізації індивідуальної і самостійної підготовки.

Використані джерела

1. Григоренко В. Г. Професійно-педагогіческая мотивация и технология ее формирования / В. Г. Григоренко. – Славянск : СГПИ, 2002. – 211 с.
2. Калмыкова З. И. Обучаемость и принципы построения методов ее диагностики / З. И. Калмыкова. – М. : Просвещение, 1975. – С. 11 – 13.
3. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении / В. А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – С. 58 – 62.
4. Климов Е. А. Развивающийся человек в мире профессии / Е. А. Климов. – Обнинск, 1993. – С. 13 – 15.
5. Кузьмина Н. В. Профессионализм в деятельности преподавателя производственного обучения профтехучилища / Н. В. Кузьмина. – М. : Педагогика, 1989. – С. 19 – 25.
6. Митина Л. М. Учитель как личность и профессионал / Л. М. Митина. – М. : Педагогика, 1994. – С. 31 – 33.
7. Носко М. О. Теоретичні та методичні основи формування рухової функції у молоді під час занять фізичною культурою та спортом : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / М. О. Носко. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2003. – 450 с.
8. Пристинський В. М. Педагогічні основи керівництва професійною підготовкою вчителя фізичної культури : навчальний посібник / В. М. Пристинський, В. Г. Григоренко [та ін.]. – Харків : ХДП ім. Г. С. Сковороди, 1992. – 160 с.

Prystynskyi V.M., Prystynska T.M., Ivanchenko S.G.

**SOCIO-PEDAGOGICAL TRAINING
IN THE PHYSICAL TRAINING TEACHERS PREPARATION**

The article tackles the problem of physical education teachers' efficiency improvement in the process of socio-pedagogical training. The use of psycho-diagnostics methods has been grounded to justify the use of the physical education student's individual pedagogical correction.

Key words: *psychodiagnostics, pedagogical correction, socio-pedagogical training, students of the Department of Physical Education.*

Стаття надійшла до редакції 16.09.2013 р.